

AN'ANAVIY XONANDALIK VA UNING RIVOJLANISH TARIXI

Buxoro davlat universiteti

Musiqqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası

o'qituvchisi S.B.Hamitova va 12-vokal-20-guruh

talabasi Nabiyeva Gulzira

Annotatsiya Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqqa darslarida an'anaviy xonandalik — maqom haqida tushunchalarni shakllantirishning dolzarb masalalari qamrab olingan. Shuningdek, muallif darsliklarda mumtoz ashulani o'rganish bo'yicha yuzaga kelayotgan muammolar, musiqqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligidagi kamchiliklar, maqomlarni kuylash malakasining talab darajasida emasligi va bularni bartaraf qilishning yo'l-yo'riqlari haqida fikr yuritgan.

Kalit so'zlar: *mumtoz, an'anaviy xonandalik, qo'shiqchilik, maqom, meros, diopazon, chormaqom, kichik oktava, improvizatsion ijrochilik.*

Hozirgi kunda yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda musiqiy tarbiya ulkan ahamiyatga ega. Bu o'rinda musiqqa yo'nalishi pedagog kadrlari va ularning kasbiy mahorati o'ta muhim masalalardan biri hisoblanadi. Musiqqa insonning ruhiy olamiga bevosita ta'sir etadi. Estetik didini shakllantirib beradi. Musiqaning yo'nalishi, janri va ijrosi uning umumiy darajasini belgilaydi. Qo'shiqchilik san'at turi sifatida yuksak ahamiyatga ega yo'nalishlardan biridir. Qo'shiqchilik tarixi uzoq o'tmishga ega. O'rta Osiyo xalqlari musiqqa madaniyati tarixiy va qadimiy yozma manbalar, arxeologik topilmalar asosida mukammal rivojlangan.

Hozirgi kunda yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashda musiqiy tarbiya ulkan ahamiyatga ega. Bu o'rinda musiqqa yo'nalishi pedagog kadrlari va ularning kasbiy mahorati o'ta muhim masalalardan biri hisoblanadi. Musiqqa insonning ruhiy olamiga bevosita ta'sir etadi. Estetik didini shakllantirib beradi. Musiqaning yo'nalishi, janri va ijrosi uning umumiy darajasini belgilaydi. Qo'shiqchilik san'at turi sifatida yuksak ahamiyatga ega yo'nalishlardan biridir. Qo'shiqchilik tarixi uzoq o'tmishga ega. O'rta Osiyo xalqlari musiqqa madaniyati tarixiy va qadimiy yozma manbalar, arxeologik topilmalar asosida mukammal rivojlangan. An'anaviy qo'shiqchilikning dastlabki namunalar uzoq yillik tarixga ega. Musiqiy merosimizni mukammal yaxlit fan darajasiga olib chiqishda Abu Nasr Muhammad al-Farobiyning xizmatlari katta. Al-Farobiy qadimgi musiqiy namunalar ijrosi va taxlilini mukammal o'rgangan. Al-Farobiyning bu fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasi shundan iboratki, izlanishlar samarasi tariqasida musiqqa nazariyasi ilmiy fanini yaratdi. "Musiqqa uslublari haqida kitob" nomli risolasida musiqqa ijrochiligi keng yoritib berilgan. Yana bir allomalarimizdan biri Ibn Sino ham musiqqa ilmiga oid ko'plab asarlar yaratgan. Ibn Sino tibbiyot ilmi mutaxassisi bo'lgani barchamizga ma'lum. "Shifo kitob" nomli risolasida olim musiqqa ilmi, kuy va ashulalar tahlili hamda uning insonga ta'siri tushuntirilib berilgan. O'n to'qqizinchi yigirmanchi asr musiqqa madaniyati rivojlanish tarixida Abu Abdulloh Muhammad ibn Yusuf al-Kotib, al-Xorazmiy, Safauddin

Abdulmo'min, Muhammad ibn Ma'sud ash-Sheroziy, Al-Xusayniy kabi olimlarning xizmati beqiyos. An'anaviy qo'shiqchilik o'zida qator yo'nalishlarni shakllantiradi. Bular qatoriga maishiy ashulalar, dostonlar, lirik va ishqiy mavzudagi ashulalar, marosim mehnat qo'shiqlari, lapar-yallalar, bolalar qo'shiqlari kabilarni kiritish mumkin. Bu qo'shiqlarda xalqning ko'p yillik tarixi azaliy turmush tarzi ifodalanadi. An'anaviy xalq qo'shiqlari davr bilan qadamma-qadam rivojlanib boradi. An'anaviy qo'shiqchilikning rivojlanishida ijro yo'llari katta ahamiyatga ega. An'anaviy qo'shiqlar va maqom ijrolari xalqimiz hayotiga ma'naviy ozuqa sifatida ta'sir etmoqda. An'anaviy qo'shiqchilik janri orasida maqom ijrochiligi alohida ajralib turadi. Maqom ijrochidan muayyan balandlikdagi tovush va ijroviy hamda ilmiy salohiyatni talab etadi. Maqom yo'nalishi bo'yicha qator ko'rik-tanlovlar, seminar va xalqaro musiqashunoslik simpoziumlari o'tkaziladi. Bu kabi ilmiy konferensiyalar maqom janrining ahamiyatini tushinib yetishda katta xizmat qiladi. Shuningdek, 1987-yilda YUNESKO huzuridagi An'anaviy musiqa bo'yicha xalqaro uyushma qoshidagi "Maqom" guruhining tashkil etilishini ham e'tirof etish joiz. Tarixdan ma'lumki, mahalliy hukmdorlar o'z hukmron mintaqalari rivojlanishiga bevosita ta'sir o'tkazgan. Ularning qiziqishlari va ma'lum bir qonun-qoidalari xalq taqdirini belgilab bergan. Turkiston Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingandan so'ng, mahalliy xalq orasida Yevropa musiqasi va ijrochiligini singdirish jarayonlari yuz berdi. Yirik shaharlarda yevropa musiqa faoliyati shahobchalari o'z faoliyatini yo'lga qo'ydi. Ayni sharoitda mahoratli sozanda va bastakorlar mahalliy an'analarni saqlab qolish maqsadida o'z bilimlarini shogirdlariga o'rgatdi. Ayniqsa, Ota Jalol boshchiligida Buxorodagi Shashmaqom ijrochilik maktabi va Samarqanddagi Hoji Abdulaziz boshchiligidagi maqomchilik va bastakorlik maktablarini alohida e'tirof etish joiz. Ana shunday olimlarning mashaqqatli mehnatlari o'z samarasini berdi. Turkiston mustamlaka sharoitida bo'lishiga qaramay an'anaviy qo'shiqchilik san'ati taraqqiy eta boshladi. Qo'shiqlarda xalqning og'ir kunlari, mehnatkash xalq ommasining zahmati haqida kuylandi. An'anaviy qo'shiqchilik san'ati rivojida Hamza Hakimzoda Niyoziy o'zining alohida o'rniga ega. Niyoziy o'z she'rlarini sodda tarzda xalq kuylari qolipiga soldi. Harakatlari samarasi o'laroq, ushbu asarlar xalq orasida keng yoyildi. Xulosa o'rnida aytish joizki, musiqa tarbiyasi umumiy tarbiyaning asosini tashkil etuvchi manbadir. Musiqa inson axloqiy-hissiy tarbiyasining muhim vositasi bo'lib hisoblanadi. An'anaviy ijrochilik o'zida juda katta e'tiborni talab qiladigan soha. Bu yo'nalishda ijod qiladigan xonanda ovoz tembriga, vokal ijrosiga katta ahamiyat berishi zarur. Musiqiy ta'limning maqsadi yosh avlodni milliy merosimizga hurmat bilan qaraydigan, musiqiy boyligimizni anglaydigan va sharqona kuylarimiz mohiyatini keng tarannum etadigan komil inson sifatida tarbiyalashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. Jalilov, J. Sadirov "Qo'shiqlar xristomatiyasi" O'qituvchi nashriyoti-1995
2. X. Xamidov "O'zbek an'anaviy qo'shiqchilik madaniyati tarixi" O'qituvchi nashriyoti Toshkent-1996
3. M. Jalilov "Qo'shiqlar xristomatiyasi" 1-2 kitob Toshkent-2002
3. Hamitova Sunbula Bahodir qizi. (2024). Performance of national and foreign classical works on the stage of the Theater of Young Audiences.

4. Hamitova Sunbula Bahodir qizi. (2024). Yosh tomoshabinlar teatri sahnasida milliy va xorijiy klassik asarlarning sahnalashtirilishi.
5. Хамитова С. Б. Художественные и идеологические проблемы в репертуаре театра //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 43. – С. 88-91.
6. Сунбула Б. Хамитова РОЛЬ ТЕАТРА В ФОРМИРОВАНИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ И ДУХОВНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ // Inter education & global study. 2024. №3 (2). URL:
- 7.Rajabov, T. I., & Ibodov, O. R. (2021). O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMY JURNALI, 1(6), 139-145.
- 8.Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий музыка фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
- 9.Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
- 10.Раджабов, Т. И. (2019). Описание вековых ценностей в песне” тутовое дерево-балх” и его место в воспитании учащейся молодежи. In Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития (pp. 70-71).
- 11.Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
- 12.Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
- 13.Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.
- 14.Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.
- 15.Rajabov, T. I. (2023). Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 59-68.
- 16.Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). 5-7-SINF O 'QUVCHILARINI XALQ OG 'ZAKI IJODI VOSITASIDA MUSIQAGA QIZIQISHINI TAKOMILLASHTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMY JURNALI, 2(10), 392-400.
- 17.Ражабов, Т. И. (2022). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыка И Песни. Miasto Przyszłości, 29, 363-367.
- 18.Ражабов, Т. (2023). O 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi. Общество и инновации, 4(5/S), 340-345.

- 19.Rajabov, To‘xtasin. “UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA O‘ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O‘RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.” IJODKOR O‘QITUVCHI 2.21 (2022): 21-31.
- 20.Rajabov, To‘xtasin. “UZLUKSIZ TA‘LIM TIZIMIDA OZBEK MUSIQA FOLKLORINI ORGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. IJODKOR O‘QITUVCHI JURNALI. 5 Sentyabr.” (2022).
- 21.Ibodovich, Rajabov To‘xtasin, and Raximov Abdurasul Ravshan O‘g‘li. “XALQ MUSIQA IJODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA MUSIQA SAN‘ATI FIDOYILARINING FAOLIYATI XUSUSIDA.” Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali 2.5 (2022): 28-32.
- 22.Rajabov, To‘xtasin Ibodovich, and Bexruz Hamidovich Boltaev. “Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta’limotida “Iyqoot” Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi.” “ONLINE-CONFERENCES” PLATFORM. 2022.
- 23.Rajabov, Toxtasin Ibodovich. “UZLUKSIZ TALIMDA FOLKLOR QO‘SHIQLARINI IJRO ETISHHIG O‘ZIGA XOS USLUBLARI.” Scientific progress 1.5 (2021): 581-585.
- 24.Ibodovich, Rajabov Tukhtasin. “The Educational Significance of Children’s Folk Songs in Music Culture Lessons.” European Scholar Journal 2.6 (2021): 139-141.
- 25.Rajabov, To‘xtasin Ibodovich, and Sabina Sayfiddin qizi Safoeva. “5-7-SINF O‘QUVCHILARINI XALQ OG‘ZAKI IJODI VOSITASIDA MUSIQAGA QIZIQISHINI TAKOMILLASHTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA.” BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI 2.10 (2022): 392-400.
- 26.Rajabov, To‘xtasin. “UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA O‘ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O‘RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.” IJODKOR O‘QITUVCHI 2.21 (2022): 21-31.
- 27.Rajabov, To‘xtasin Ibodovich, and Sabina Sayfiddin qizi Safoeva. “MUSIQA MADANIYATI TA’LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O‘RNI.” TA’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI 2.10 (2022): 423-431.
- 28.Istat M. R., Ibodovich T. R. O‘QUVCHILAR MUSIQA TARBIYASIDA BUXORO FOLKLOR QO‘SHIQLARIDAN FOYDALANISH //Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – T. 2. – №. 2. – C. 224-232.
- 29.Ibodovich T. R. et al. BOSHLAG‘ICH (1-4 SINFLARDA) MUSIQA TINGLASH FAOLIYATINING PEDAGOGIK AHAMIYATI //Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – T. 2. – №. 2. – C. 214-223.
- 30.Ibodovich T. R., Hamidovich B. B. MILLIY MAQOM SAN‘ATI VA MA’NAVIYATINING YOSHLAR TARBIYASIDAGI O‘RNI //Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi. – 2024. – T. 2. – №. 2. – C. 206-213.
- 31.Ibodovich T. R. Xalq qo‘shiqlari vositasida o‘quvchilarning ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari //Journal of Universal Science Research. – 2023. – T. 1. – №. 12. – C. 324-332.
- 33.Ibodovich T. R. Xalq og‘zaki poetik ijodining tarixi va o‘ziga xos xususiyatlari //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C. 144-155.